EDEBİYAT, DİL VE EĞİTİM ARAŞTIRMALARI SEMPOZYUMU

BİLDİRİ TAM METİNLERİ

EDİTÖRLER

PROF. DR. ÖMER SOLAK VE
ERKAM KÜÇÜK

Edebiyat, Dil ve Eğitim Araştırmaları Sempozyumu

Bildiri Tam Metinleri

Editörler
Prof. Dr. Ömer Solak
Erkam Küçük

2nd International Literature, Language and Educational Research Symposium
EDEA 2025

"...towards Transdisciplinarity"

6-9 November 2025

Doğan Taşdelen Contemporary Arts Center in Ankara

Organized by Anatolian Semiotic Research Association-ANASEM Çankaya Municipality 2025

2nd International Literature, Language and Educational Research Symposium
Proceedings Book
ISBN: 978-625-93463-0-4

Chairman of the Organizing Committe

Prof. Dr. Ömer SOLAK
Çanakkale Onsekiz Mart University Faculty Member

Organizing Committe

Prof. Dr. Ömer SOLAK
Çanakkale Onsekiz Mart University Faculty Member
Prof. Dr. Öztürk EMİROĞLU
Rector of Ardahan University
Prof. Dr. Aliye USLU ÜSTTEN
Gazi University Faculty Member
Prof. Dr. Mustafa ÖZSARI
Balıkesir University Faculty Member
Prof. Dr. Badırkhan AHMEDOV
Azerbaycan Millî İlimler University Faculty Member
Dr. Samet DOYKUN
Research Assistant at Çanakkale Onsekiz Mart University
Dr. Süleyman ÜNLÜ
Uşak University Research Assistant
Dr. Ethem TORUNOĞLU
Çankaya Municipality Directorate of Culture and Social Affairs

Symposium Secretariat

Erkam KÜÇÜK
Uşak University TÖMER Instructor
Devrim Sıla KARA
Uşak University TÖMER Instructor

Science Committe

Prof. Dr. Abdulmecit CANATAK - Van Yüzüncü Yıl University, TÜRKİYE
Prof. Dr. Akmatali ALİMBEKOV - Türkiye Manas University - KIRGIZİSTAN
Prof. Dr. Ali YAKICI - Gazi University, TÜRKİYE
Prof. Dr. Aliye USLU ÜSTTEN - Gazi University, TÜRKİYE
Prof. Dr. Atilla ELÇİ - Hasan Kalyoncu University (Emekli), TÜRKİYE
Prof. Dr. Barış USLU - Çanakkale Onsekiz Mart University, TÜRKİYE
Prof. Dr. Badirhan AHMEDOV - Azerbaycan Milli İlimler Akademi, AZERBAYCAN
Prof. Dr. Bekir BİÇER - Necmettin Erbakan University, TÜRKİYE
Prof. Dr. Canser KARDAŞ - Muş Alparslan University, TÜRKİYE
Prof. Dr. Dominique MWEPU - University of Cape Town, GÜNEY AFRİKA CUMHURİYETİ
Prof. Dr. Erkan SALAN - Aydın Adnan Menderes University, TÜRKİYE
Prof. Dr. Evdokiya BORISOVA - Konstantin Preslavsky University of Shumen, BULGARİSTAN
Prof. Dr. Fatih SAKALLI - Ankara Hacı Bayram Veli University, TÜRKİYE
Prof. Dr. Fulya TOPÇUOĞLU ÜNAL - Kütahya Dumlupınar University, TÜRKİYE
Prof. Dr. Fatih TEPEBAŞILI - Necmettin Erbakan University, TÜRKİYE
Prof. Dr. Mehmet Fatih KÖKSAL - İstanbul Kültür University, TÜRKİYE
Prof. Dr. Hatice ŞAHİN - Bursa Uludağ University, TÜRKİYE
Prof. Dr. Hilary JANKS - Witwatersrand University, GÜNEY AFRİKA
Prof. Dr. Hülya PİLANCİ - Anadolu University,TÜRKİYE
Prof. Dr. İbrahim COŞKUN - Trakya University, TÜRKİYE
Prof. Dr. İbrahim GÜLTEKİN - İstanbul University, TÜRKİYE
Prof. Dr. Kürşad YILMAZ - Kütahya Dumlupınar University, TÜRKİYE
Prof. Dr. Mehmet Ali YOLCU - Çanakkale Onsekiz University, TÜRKİYE
Prof. Dr. Mehmet KARA - Gazi University, TÜRKİYE
Prof. Dr. Mehmet M. ERGÜZEL - Sakarya University (Emekli), TÜRKİYE
Prof. Dr. Murat ELMALI - İstanbul University, TÜRKİYE
Prof. Dr. Mustafa ALTUN - Sakarya University, TÜRKİYE
Prof. Dr. Mustafa APAYDIN - Çukurova University, TÜRKİYE
Prof. Dr. Mustafa DURMUŞ - Hacettepe University, TÜRKİYE
Prof. Dr. Mustafa ÖZSARI - Balıkesir University, TÜRKİYE
Prof. Dr. Nazım Hikmet POLAT - Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Nevin AKKAYA - Dokuz Eylül University, TÜRKİYE
Prof. Dr. Nesime CEYHAN AKÇA - Çankırı Karetekin University, TÜRKİYE
Prof. Dr. Nurettin DEMİR - Hacettepe University, TÜRKİYE
Prof. Dr. Nurşat BİÇER - Amasya University, TÜRKİYE
Prof. Dr. Oktay YİVLİ - Muğla Sıtkı Koçman University, TÜRKİYE
Prof. Dr. Ömer SOLAK - Çanakkale Onsekiz Mart University, TÜRKİYE
Prof. Dr. Öztürk EMİROĞLU - Ardahan University, TÜRKİYE
Prof. Dr. Ruhi İNAN - Balıkesir University, TÜRKİYE
Prof. Dr. Yavuz KARTALLIOĞLU - Hacı Bayram Veli Üniverstesi, ANKARA
Prof. Dr. Yayat SUDARYAT - Univesitas Pendidikan Indonesia, ENDONEZYA
Prof. Dr. Yunus AYATA - Sivas Cumhuriyet University, TÜRKİYE
Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU - Emekli, TÜRKİYE
Prof. Dr. Şahika KARACA - Eskişehir Osmangazi University, TÜRKİYE
Prof. Dr. Şengül İLGAR - İstanbul University, TÜRKİYE

Prof. Dr. Şükrü Halûk AKALIN - Hacettepe University, TÜRKİYE
Prof. Dr. Zekerya BATUR - Uşak University, TÜRKİYE
Prof. Dr. Zühal ÖLMEZ - Yıldız Teknik University, TÜRKİYE
Prof. Dr. Zongjie WU - Zhejiang University (Emekli), ÇİN
Doç. Dr. Banu ÖĞÜNÇ - Aksaray University, TÜRKİYE
Doç. Dr. Bilgin GÜNGÖR - Çanakkale Onsekiz Mart University, TÜRKİYE
Doç. Dr. Cenan İŞCİ KARAMEŞE - Dokuz Eylül University, TÜRKİYE
Doç. Dr. Kenan BOZKURT - Batman University, TÜRKİYE
Doç. Dr. Matkulieva Marg'uba Farxodovna - Urganch RANCH Texnologiya Universiteti, Özbekistan.
Doç. Dr. Mehtap GÜNEŞ ÖZDEN - Çanakkale Onsekiz Mart University, TÜRKİYE
Doç. Dr. Mustafa DİNÇ - Çanakkale Onsekiz Mart University, TÜRKİYE
Doç. Dr. Mustafa ULUTAŞ - Uşak University, TÜRKİYE
Doç. Dr. Necati TONGA - MEB, TÜRKİYE
Doç. Dr. Ömer İNCE - Uşak University, TÜRKİYE
Doç. Dr. Ömer ÖĞÜNÇ - Aksaray University, TÜRKİYE
Doç. Dr. Sema NOYAN - Karabük University, TÜRKİYE
Doç. Dr. Sylwia FILIPOWSKA - Jagiellonian University, POLONYA
Doç. Dr. Yasemin UZUN - Çanakkale Onsekiz Mart University, TÜRKİYE
Doç. Dr. Xhemile ABDIU - Tiran University, ARNAVUTLUK
Dr. Ahmet Buğra İNALÖZ - Türkiye Manas University, KIRGIZİSTAN
Dr. Ali Fuat ALTUNTAŞ - Bandırma Onyedi Eylül University, TÜRKİYE
Dr. Ertuğrul AYDIN - Doğu Akdeniz University, KUZEY KIBRIS
Dr. Gülşah KOPUZOĞLU ŞİŞMAN - Karadeniz Teknik University, TÜRKİYE
Dr. H. Aytuğ TOKUR - Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, TÜRKİYE
Dr. Jaspal SINGH - Desh Bhagat College, HİNDİSTAN
Dr. Leyla BABATÜRK - Türkiye Manas University, KIRGIZİSTAN
Dr. Mehmet GÜRBÜZ - Uşak University, TÜRKİYE
Dr. Murat BALCI - İstanbul Aydın University, TÜRKİYE
Dr. Musa AKSOY - Sakarya University (Emekli), TÜRKİYE
Dr. Nergis RAMO AKGÜN - Çanakkale Onsekiz Mart University, TÜRKİYE
Dr. Samet DOYKUN - Çanakkale Onsekiz Mart University, TÜRKİYE
Dr. Semih BABATÜRK - Türkiye Manas University, KIRGIZİSTAN
Dr. Sülayman ÜNLÜ - Uşak University, TÜRKİYE
Dr. Yusuf ÇOTUKSÖKEN - İstanbul University, TÜRKİYE
Dr. Zehra GÜNDAR - Sivas Cumhuriyet University, TÜRKİYE
Edit TASNADİ - Çevirmen, MACARİSTAN
Ali GÜNAY - Yazar, TÜRKİYE
Ethem BARAN - Yazar, TÜRKİYE
Feyza HEPÇİLİNGİRLER - Yazar, TÜRKİYE
Hülya SOYŞEKERCİ - Yazar, TÜRKİYE
Şirvan ERCİYES - Yazar, TÜRKİYE
Sebastián S. SANABRIA - Universidad Nacional de Colombia, KOLOMBİYA

İÇİNDEKİLER

Önsöz xiv

Foreword ..... **xv**

Modern Türk Edebiyatı 1

Biyografik roman örneği olarak *Zühre Ninem* **2**
Meltem Yanık *2*

"80'li yılların başlama vuruşunun yapıldığı yer": *Üç Çiçek* dergisi **12**
Beyza Tafralı *12*

Toplumcu Gerçekçi Edebiyatın kısa ömürlü sesi: *Gelecek* dergisi **18**
Bülent Sayak *18*

Baha Çalt'ın eserlerine katkı: *Doğu ve Batı* dergisinde yayınlanan yazıları ve öyküleri üzerine **31**
Emine Atar *31*

Füruzan'ın *Gül Mevsimidir* hikâyesinde çatı katındaki ruhsal dönüşüm **41**
Şevval Tuğçe Değirmenci *41*

Yaşar Kemal'in hikâyeciliği ve hikâyelerinde insan manzaraları **47**
Gonca Şarklı *47*

Ziya Osman Saba: geçmişin peşinde ya da zamanın izinde bir şair **55**
Selami Çakmakcı *55*

Akşamüstü ve Sessizlik: Ataol Behramoğlu'nun "Ben Ölürsem Akşamüstü Ölürüm" şiirinde zamanın ve ölümün dili **67**
Selami Çakmakcı *67*
Buse Sıla Kemik *67*

Dar çağda yazmak: Edebiyatın etik tanıklığı, belleğin dönüşümü ve Türkiye'de tanıklık biçimleri **73**
Erinç Büyükaşık *73*

"Merdiven" ile "Akşam ve Hançer" şiirlerinin ontolojik açıdan karşılaştırılması **87**
Gökçe Kaçmaz *87*
Remziye Çölgeçen Kaya *87*
Salim Durukoğlu *87*

Ataerki, aile ve şiddet: Ayça Güçlüten'in *Disko Topu* romanındaki güç yapıları **97**
Zeynep Kopan *97*

Modernist Türk şiirinde psikanalitik çözümleme denemesi: Nazım Hikmet'in "Bahri Hazer"i **113**
Ömriye Bayrak *113*

20. yüzyıl Azerbaycan şiirinde şehir motifi **127**
Hanım Zairova *127*

İlter Yeşilay'ın *Aşk Vazgeçmez* isimli romanına tematik bir bakış **135**
Kübra Gök Solak *135*
Selami Çakmakcı *135*

Modernleşme sürecinin Anadolu'daki görünümü: *Anadolu Notları* örneği **141**

Sabanur Yılmaz *141*

Bir Cumhuriyet kadınının gözünden tarihe tanıklık etmek: *Sultanahmet Mitingi*, *Türk'ün Ateşle İmtihanı*, *Ateşten Gömlek* incelemeleri **147**
Zişan Şirin Can *147*
Elif Sude Biçen *147*

Posthümanist şehir bağlamında İlhan Berk'in *Galata* ve *Pera* eserleri **159**
Mehlika Cingöz *159*

Oğuz Atay'ın Tehlikeli Oyunlar romanında post-modern ilkeler **167**
Farmonova Mohinur Faxritdinovna *167*

Tevfik Fikret'in şiirlerinde motivasyon kavramı ve kavram alanı **179**
Yasemin Akgün *179*

Klasik Türk Edebiyatı 198

Şeyhülislam Yahya'nın meşhur kıtası üzerine yeni bir okuma önerisi: 'Kendi' mi, 'Kindî' mi? **199**
Ömer Uyan *199*

Müfîdî'nin Arapça-Türkçe manzum sözlüğü: *Lügat-i Turfanda* **205**
Enes Yıldız *205*

Divanların tanıklığında XVIII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda eşkıyalık faaliyetleri **213**
Gökçehan Aysel Yılmaz *213*

A critical study of khuwaydo's lithographic Divan from Bukhara: historical and literary perspectives **227**
Zaripova Dilfuza Bakhtiyorovna *227*

Samed Mansur'un "Hepsi Renktir" şiirinde tasavvuf düşüncesinin sanatsal yansıması **237**
Cavide Memmedova *237*

Preservation and distortions of Seyid Azim Shirvani's style in manuscript sources **247**
Gunel Ramiz gizi Guliyeva *247*

Halk Edebiyatı 257

Dede Korkut Kitabı'nda Erkek kahramanların kadın karşısında yaşadığı kimlik krizi: Jung'un gölge arketipi bağlamında Bamsı Beyrek ve Kan Turalı örneği **258**
Berk Yılmaz *258*

Kazdağı Tahtacı Türkmenleri üzerine akademik çalışmalar: bir literatür incelemesi **271**
Buse Kedioğlu *271*

Özbek-Türk atasözlerinde karakter sistemi **289**
Oynisa Khojieva *289*

"Kabak Çiçeğini Beklemek": Türk atasözlerinde ölüm teması üzerine bir inceleme **297**
Reyyan Özkılıç *297*

Türk destan evreninde kağan tayini ve tahta çıkma törenleri 301
Buse Hakan 301

Karagöz oyunlarında nesnelerin ve bitkilerin folklorik işlevleri 315
Pelin Su Korkmaz 315

Karşılaştırmalı Edebiyat 325

JudithHermann'ın "AllerLiebeAnfang" (Bütün Aşkların Başlangıcı) eserinin Carl GustavJung'un arketipleri bağlamında incelenmesi 327
Fehime Şeyma Köse 327

In the Shadow of a Foggy Metropolis: Literary Representation of Victorian London and Critique of Urban Culture in Charles Dickens's Bleak House 337
Hatice Kübra Altunsoy Coşkun 337
Sakine Koçak 337

The combination of Reality and Lie in Dan Brown's *Inferno*: A Postmodern Perspective 345
Yegzar Jafarli 345

MR. Robot dizisinin karnavalist yaklaşım bağlamında incelemesi 353
Yasin Özçelik 353

Aydınlanma dönemi metinlerinin Şinasi ve Namık Kemal üzerindeki tesiri: *Toplum Sözleşmesi* ile *Kanunların Ruhu* örneği 363
Furkan Abir 363

Eğitim ve Dil Çalışmaları 373

Türkiye eğitim sisteminde bir Amerikan modeli olarak AP programı: Veli perspektifinden bir değerlendirme 375
Eren Alkan 375

Okul öncesi dönem çocuklarının aile ve eğitim ortamlarında cinsiyet eşitliği pratiklerinin çok boyutlu incelenmesi 389
Sude Naz Gürkan 389
Tunahan Karaarslan 389
Gülçin Güven 389

Dijital ekosistem bağlamında dil ve edebiyat öğretimi: e-arşiv, e-kütüphane, e-müze uygulamaları 401
Esra Uslu 401
Tuğba Erdoğan 401

Türkçe eğitimi alanında yapılmış doktora tezlerinin sistematik analizi (1995-2025) 409
Dila Can 409
Muhammed Eyyüp Sallabaş 409

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde hikâye türünün Beaugrande ve Dressler'in metinsellik ölçütleri çerçevesinde değerlendirilmesi 421
Fatma Kamat 421
Ömer Solak 421

Türkiye Yüzyılı Maarif modeli kapsamında hazırlanan 5. Sınıf Türkçe ders kitabındaki ekolojik unsurların incelenmesi 431
Talha Küpdilli 431
Nesibe Erkalan Çakır 431

An examination of the scope and enhancement of English lessons offered on EBA TV at different educational stages 439
Hatice Kübra Koç 439

Differentiating grammar instruction for more inclusive L2 classrooms 452
Meliha R. Simsek 452

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde dilbilginin ötesi: kültürel ve kimliksel boyutların dil edinimine etkisi 461
Aiman Anhar 461

Türkçe ders kitaplarındaki dil bilgisi terimleri 467
Emine Nazlı Çiçek 467
Arif Çerçi 467

Masal anlatımıyla Türkçe öğretimi: kültürel miras temelli yenilikçi bir yaklaşım 473
Murat Sami Türker 473
Hazal Aslan 473

Sözlü kültürden ikincil sözlü kültüre: gölgeler ve suretler 485
Dilara Koçak 485

Türk dili ve edebiyatı bölümü öğrencileri için tarihî ve modern sözlüklerimizin kullanımı üzerine 493
Sema Levent 493

Önsöz

Bilimsel bilginin disiplinlerarası etkileşimle derinleştiği günümüz bilim dünyasında; edebiyat, dil ve eğitim araştırmalarının disiplinlerarası boyutlarıyla ele alınması gereği ortadadır. **2. Uluslararası Edebiyat, Dil ve Eğitim Araştırmaları Sempozyumu-EDEA 2025**, bu yıl "*..disiplinlerötesiliğe doğru*" mottosuyla farklı disiplinlerden araştırmacıları bir araya getirmeyi kendine şiar edinmiştir.

6–9 Kasım 2025 tarihleri arasında Ankara Doğan Taşdelen Çağdaş Sanatlar Merkezi'nde gerçekleştirilen EDEA 2025; edebiyat, dilbilim, eğitim ve kültür çalışmalarıyla geniş bir yelpazede nitelikli akademik tartışmalara ev sahipliği yapmıştır. Türkiye başta olmak üzere farklı ülkelerden katılım sağlayan bilim insanları, disiplinlerarası yaklaşımın sunduğu imkânlarla güncel kuramsal tartışmaları, özgün metin çözümlemelerini ve alana katkı sunan son araştırmalarını paylaşmıştır.

Elinizdeki ***Bildiri Tam Metinleri***, sempozyumda sunulup hakem sürecinden geçmiş bildirilerden oluşmaktadır. Kitapta yer alan çalışmalar akademik okura sistematik bir bütünlük içinde Modern Türk Edebiyatı, Klasik Türk Edebiyatı, Halk Edebiyatı, Karşılaştırmalı Edebiyat ile Eğitim ve Dil Çalışmaları bölümleri altında sunulmuştur. Bu yönüyle eser, hem alan araştırmacıları hem de lisansüstü düzeyde çalışma yapan öğrenciler için önemli bir başvuru kaynağı niteliği taşımaktadır.

Sempozyumun ve bu kitabın ortaya çıkmasında emeği geçen tüm yazarlarımıza, titiz değerlendirmeleriyle bilimsel niteliğin korunmasına katkı sunan hakemlerimize, bilim ve düzenleme kurullarımıza, organizasyon sürecinde desteklerini esirgemeyen kurum ve paydaşlarımıza teşekkür ederiz. Ayrıca sempozyum sekretaryasında özveriyle görev alan ekip üyelerine katkılarından dolayı şükranlarımızı sunarız.

Bu bildiriler kitabının, edebiyat, dil ve eğitim alanlarında yürütülen akademik çalışmalara yeni bakış açıları kazandırmasını; disiplinler arası araştırmaları teşvik ederek bilimsel üretime kalıcı katkılar sunmasını temenni ediyoruz.

Editörler
Prof. Dr. Ömer Solak
Erkam Küçük

Foreword

In today's academic world, where scientific knowledge is deepened through interdisciplinary interaction, it is evident that research in literature, language, and education must be addressed with an interdisciplinary perspective. The **2nd International Symposium on Literature, Language, and Education Research– EDEA 2025** has adopted the motto "*towards transdisciplinarity*" this year, with the aim of bringing together scholars from diverse disciplines.

Held between 6–9 November 2025 at the Ankara Doğan Taşdelen Contemporary Arts Center, EDEA 2025 hosted high-quality academic discussions across a broad spectrum, including literature, linguistics, education, and cultural studies. Scholars from Türkiye and various other countries shared current theoretical debates, original textual analyses, and their latest research contributing to the field, drawing on the opportunities offered by an interdisciplinary approach.

The present Proceedings (Full Texts) volume consists of papers presented at the symposium and successfully completed the peer-review process. The studies included in the book are presented to the academic readership in a systematic and coherent structure under the sections of Modern Turkish Literature, Classical Turkish Literature, Folk Literature, Comparative Literature, and Education and Language Studies. In this respect, the volume constitutes an important reference source for both field researchers and postgraduate students.

We would like to express our sincere gratitude to all contributing authors who played a role in the realization of the symposium and this volume; to our reviewers, who helped maintain academic quality through their meticulous evaluations; to the scientific and organizing committees; and to the institutions and stakeholders who provided invaluable support throughout the organizational process. We also extend our thanks to the members of the symposium secretariat for their dedicated efforts.

We hope that this proceedings volume will bring new perspectives to academic studies in the fields of literature, language, and education, and that it will make lasting contributions to scholarly production by encouraging interdisciplinary research.

Editors
Prof. Dr. Ömer Solak
Erkam Küçük

.

Klasik Türk Edebiyatı

Şeyhülislam Yahya'nın Meşhur Kıtası Üzerine Yeni Bir Okuma Önerisi: 'Kendi' mi, 'Kindî' mi?

Ömer Uyan[*]

Giriş

On yedinci yüzyıl Osmanlı şiirinin klasik üslup sahibi önemli temsilcilerinden biri olan Şeyhülislam Yahya (öl. 1644), tezkirelerde ve muhtelif çalışmalarda âşıkane ve rindane gazeller şairi vasfıyla öne çıkmaktadır. Ancak onun şiirlerinde yer yer hikemî ve hatta dinî-tasavvufi sayılabilecek sözlere de rastlanmaktadır. Kimi şiirlerinde ise üzerinde fazla durulmayan ve genellikle bir dolayım (ima, tariz, kinaye vb.) eşliğinde ifade edilen mizahi, ironik unsurlar bulunmaktadır. Aşağıdaki örneklerde görülen latifeli beyitler onun espri kâbiliyetine ve ince zekâsına işaret etmektedir:

Korkarın cennetde de 'uşşâk râhat görmeye

Ögrenürse şîve-i hûbân-ı İstanbul'ı hûr (Kavruk, 2001: 78)

(*Korkarım, huriler İstanbul güzellerinin işvesini öğrenirse âşıklar cennette de rahat yüzü görmeyecek*)

Giriftâr olayazdı pay-bend-i 'akd-i Leylâ'ya

Kaçup sahrâlara kurtuldı Mecnûn hâne kaydından (Kavruk, 2001: 315)

(*Mecnun, neredeyse Leyla'nın evlilik bağının tuzağına düşecekti; çöllere kaçıp ev bark kaydından kurtuldu*)

Onun bu yönü belki de en çok, Nefi için söylediği, hâlâ mizah ve hiciv deyince akla ilk gelen örneklerden olan şu kıtasında görülür:

Şimdi hayl-i suhan-verân içre

Nef'î mânendi var mı bir şâ'ir

Sözleri seb'a-i mu'allakadur

İmru'u'l-Kays kendidür kâfir (Kavruk, 2001: 491)

(*Şimdi söz ustaları arasında Nefi'ye benzer bir şair var mı? Onun sözleri yedi askı şiiridir, O kâfir de İmruülkays'ın kendisidir*)[**]

[*] Öğr. Gör. Dr., İnönü Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, omer.uyan@inonu.edu.tr, ORCİD: https://orcid.org/0000-0001-5922-6790

[**] Nefi'nin de yine ironiyle verdiği cevap şöyledir: "Bana kâfir dimiş Müftî Efendi / Tutalım ben diyem ana müselmân // Varıldıkda yarın rûz-ı cezâya / İkimiz de çıkarız anda yalan" (İpekten, 2016: 70).

Rekin Ertem, nüktedan bir şair olan Yahya Efendi'nin hem Nefi'nin şairliğini övmek hem de ona bir tarizde bulunmak için bu kıtayı söylediğini belirtir (Ertem, 1995: XIII).

Şeyhülislam Yahya'nın konu ve muhteva olarak klasik Türk şiirine kayda değer bir yenilik getirdiği söylenemez. O, bundan ziyade, kullandığı sade ve fasih şehirli/İstanbul Türkçesi ve üslubuyla Türk edebiyatındaki yerini sağlamlaştırmıştır. Yukarıda zikredilen "İmru'u'l-Kays kendidür kâfir" dizesi günümüz Türkçesi açısından sorunlu görülebilir. Günümüzde bu cümleyi "İmru'u'l-Kays['ın] kendi[si]dir [o] kâfir [Nefi]" veya kurallı cümle olarak "[O] kâfir [Nefi], İmru'u'l-Kays['ın] kendi[si]dir" şeklinde söyleriz veya böyle duymak isteriz. Fakat Osmanlı Türkçesinde "kendi" zamirinden önceki kelime ilgi eki almadan da kullanılmaktadır. Baki'nin:

'Aks-i 'izârun dîdede berg-i gül-i ter kendidür

La'lün hayâli sînede rûh-ı musavver kendidür (Küçük, 2015: 159)

matlalı gazelinin (G 95) her beytinde bu kullanım görülmektedir. *Şeyhülislam Yahya Divanı*'nda 64. gazelde de aynı durum söz konusudur, onun da redifi "kendidür" ve hiçbirinde "-ın kendidür" kullanımı yani ilgi yoktur. Gazelin matla beyti şöyledir:

Şîrîn dehânun dil-berâ ser-çeşme-i cân kendidür

Cânlar bağışlar sözlerün kim âb-ı hayvân kendidür (Kavruk, 2001: 88)

Bu durumda bir tashih olarak değil, yeni bir öneri olarak bu çalışmada "kendidür" lafzının meşhur Arap şairi İmruulkays'ın kabilesine nispetle ve adına izafe edilerek söz konusu mısranın "İmru'u'l-Kays-ı Kindî'dür kâfir" şeklinde okunup okunamayacağı meselesi ele alınacaktır. Bu fikir ve yeni okuma önerisi; cümle yapısı, mısralar arasındaki paralelizm ve iki okuyuş arasındaki dil bilgisel, anlamsal ve edebî farklar yanında vezin ve kelimenin farklı yazılış şekli gibi ayrıntılar da göz önünde bulundurularak tartışılacaktır.

1) Muallaka Şairi İmruulkays'ın "Kindî" Nisbesine Göre Mısranın Okunuşu

Cahiliye devri Arap şairlerinin yedi zirve şiiri Kâbe duvarına asılır, bunlara mu'allakât-ı seb'a veya seb'a-i mu'allaka (yedi askı şiiri) denilirdi. Bu şairlerden biri de İmruulkays'tır (ö. 540?).†† Adının Hunduc, Adî veya Müleyke olduğu nakledilen; Ebû Vehb, Ebû Zeyd, Ebu'l-Hâris künyeleriyle anılan şair kaynaklarda *İmru'u'l-Kays bin Hucr bin el-Hâris bin Amr el-Kindî* şeklinde tanıtılmaktadır. *El-Kindî* nisbesi, mensup olduğu "Kinde" kabilesinden gelmektedir (Akbaş, 2024: 202, Mehmet Zihnî, 1327: 21).

Türkçe "kendi" zamiri ile Arapça "Kindî" nisbesinin Osmanlı Türkçesindeki yazımları aynıdır: "كندى". Müşebbehün bih olan şairin nisbesi ve bu imla hususiyeti, bugüne kadarki tüm

†† Seb'a-i mu'allaka ve İmru'u'l-Kays terkipleri, on yedinci yüzyıl şairi Sabit'in bir kıtasında da birlikte geçmektedir:

Söz benüm nazm-ı dil-nişînümdür

İmru'u'l-Kays şi'ri laklakadur

Yediger sanma âsumân üzre

Asdığum seb'a-i mu'allakadur" (Erkal, 2009: 329).

çalışmalarda "İmru'u'l-Kays kendidür kâfir" şeklinde okunan mısranın "İmru'u'l-Kays-ı Kindî'dür kâfir" olarak da okunabileceğini göstermektedir. Bu durumda mısranın anlamı "İmru'u'l-Kays['ın] kendi[si]dir [o] kâfir [Nefi]" değil, "İmru'u'l-Kays-ı Kindî'dir [o] kâfir [Nefi]" olmaktadır.

İbnü'l-Arabî'nin İbn-i Arabî, Tefsîrü't-Taberî'nin Tefsîr-i Taberî şeklinde kullanılması örneklerinde olduğu gibi Osmanlı Türkçesinde birçok özel isim veya eser isminde Arapça yapılı tamlamaların Farsça tamlama yapısına dönüştürülmesi oldukça yaygın görülen bir uygulamadır. Dolayısıyla "el" harf-i tarifli "Kindî" nisbesinin de Kays'a Farsça kaideye uygun biçimde sıfat olarak izafe edilmesi (Kays el-Kindî/Kaysü'l-Kindî > Kays-ı Kindî) Osmanlı Türkçesinin yerleşik kullanım özellikleriyle tamamen uyumludur.

2) Kendi/Kendü Zamirinin *Şeyhülislam Yahya Divanı*'ndaki İmlaları Açısından Mısranın Okunuşu

Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınan eserlerde bu zamir, hem "kendi" (کندی) hem de "kendü" (کندو) şeklinde yazılabilmektedir. Bu iki ayrı yazım şekli farklı eserlerde değil, aynı eser/divan içerisinde de görülebilmektedir. Taradığımız Baki Divanı (16. yy.), Sehabi Divanı (16. yy.), Nailî ve Neşati Divanları'nın (17. yy.) neşirlerinde hem "kendi" hem "kendü" yazımları mevcuttur. Lazikizade Feyzullah Divanı'nda sadece "kendi" imlası vardır. Bu durum 18. yüzyılda zamirin yazımında düzlük-yuvarlaklık uyumunun yerleştiğini akla getirse de aynı yüzyıl şairleri Şeyh Galip ve Nedim'de yine her iki imlanın varlığını devam ettirdiği görülmektedir.‡‡ 1851 yılında basılan *Kavaid-i Osmaniyye* ve 1892 yılında basılan *Mükemmel Osmanlı Sarfı*'nda da bu ikili kullanıma dikkat çekilmiş ve zamirin şahıslara göre çekimi her iki yazım şekline göre yapılmıştır (Ahmet Cevdet Paşa ve Fuat Paşa, 2000: 82, Manastırlı Mehmet Rıfat, 2013: 36).

Zamirin "kendü" (کندو) olarak yazımında bunu "Kindî" (کندی) şeklinde okuma imkânı ortadan kalkmaktadır. *Şeyhülislam Yahya Divanı*'nın Hasan Kavruk tarafından yapılan neşrinde farklı çekimlerle "kendi" 25, "kendü" 22 defa geçmektedir. Söz konusu kıtada ise "kendüdür" değil, "kendidür" yazılıdır: *İmru'u'l-Kays kendidür kâfir* (Kavruk, 2001: 491). Hem kendi hem kendü imlalarının görüldüğü Ertem neşrinde de ilgili dizede zamir "kendi" (kendidir) olarak yazılmıştır (Ertem, 1995: 273). İbnül-Emin Mahmut Kemal İnal'ın Arap harfli matbu neşrinde bu kıta yer almamaktadır. Taradığımız tezkirelerde ve yazma nüshalarda da bu kıtaya rastlayamadık. Kıta, muhtemelen bazı mecmualar yoluyla zaman içinde ün kazandı. Divanın tenkitli neşrini hazırlayan Hasan Kavruk, bu kıta için "Karşılaştırılan yazmaların hiçbirinde bu kıta yoktur. Sadece B nüshasının ön sözünde vardır" dipnotunu düşmüştür (2001: 491). Eldeki verilere, divan neşirlerine, Kavruk'un dayandığı tek nüshaya göre kelimenin bu kıtada "kendü" değil, "Kindî" okumasına da müsait olan "kendi" şeklinde yazıldığı anlaşılmaktadır. Bu da mısranın *İmru'u'l-Kays-ı Kindî'dür kâfir* şeklinde okunabilme ihtimalini artırmaktadır.

3) Söz Dizimi, Paralelizm ve Vezin Açısından Mısranın Okunuşu

Sözleri (özne) * seb'a-i mu'allakadur (yüklem)

‡‡ Divan neşirlerine https://ekitap.ktb.gov.tr/ üzerinden ulaşılmıştır (URL-1).

İmru'u'l-Kays kendidür (yüklem) * kâfir (özne)

Günümüz Türkçesine göre ikinci mısradaki tamlama "İmru'u'l-Kays'ın kendi(si)dir" şeklinde olmalıdır. "Kendi" zamirinden önceki tamlayan kelimesinde ilgi/tamlayan eki olmaması günümüzde tuhaf veya yanlış gibi görünse de -yukarıda açıklandığı üzere- Osmanlı Türkçesinde bu, doğru ve yaygındır.[§§]

Beyitte her iki mısra da özne ve yüklem olmak üzere iki ögeden oluşmaktadır. Hiçbirinde herhangi bir ziyade unsur yoktur, her iki yüklem de yine ahenkli bir biçimde -dIr ekiyle bitmektedir. Paralelizm (parallelism); birbirini izleyen ve gramer açısından uyum gösteren ifadelerin ayrıca imgelem ve ifade bakımından örtüşmesi demektir (Wolosky, 2001: 202). Bu bakımdan iki mısra arasında hem söz dizimsel (sentaktik) hem de anlam bilimsel (semantik) uyum mevcuttur. Özne-yüklem sırasının farklı olması bu paralelizmi bozmaz, bu durum düzensiz leff ü neşr (chiasmus) olarak düşünülebilir. Özneler, tek kelime (sözleri = kâfir) olması açısından ayrıca uyumludur. Fakat yüklemler için aynı şey söylenemez.

Birinci mısranın yüklemi "seb'a-i mu'allaka", aslında "asılı/asılmış yedi" anlamında, iki kelimeden oluşan Farsça yapılı bir sıfat tamlamasıdır. "İmru'u'l-Kays kendidür" yükleminde İmru'u'l-Kays'ın Arapça yapılı veya iki isimden oluşan bir tamlama olduğunu söylemek gereksizdir, meşhur bir şairin meşhur bir lakabı olarak artık "İmru'u'l-Kays" tek kelime gibi algılanmaktadır. Bu durumda yüklem, ilk dizedeki yüklem gibi iki kelimeden (İmruulkays ve kendi) oluşmaktadır. Ancak tamlama gramatik açıdan Türkçe kaideye göre oluşturulmuştur ve isim tamlamasıdır: İmruulkays tamlayan (muzafun ileyh), kendi ise tamlanan (muzaf) olmaktadır. *İmru'u'l-Kays-ı Kindî* okuması kıtanın ikinci beytindeki sözü edilen paralelizmi daha ileri bir boyuta taşımaktadır. Bu okumada yüklem, *seb'a-i mu'allaka* yükleminde olduğu gibi Farsça yapılı sıfat tamlamasına evrilmiş olmaktadır. Ayrıca *seb'a-i mu'allaka* nasıl kısa, net, veciz ama güçlü bir gösterilene işaret ediyorsa *İmru'u'l-Kays-ı Kindî* okuması da Nefi ile İmruulkays'ın arasına giren ve ilk bakışta her ne kadar pekiştirici gibi dursa da önce sentaktik sonra semantik mesafeyi artıran "kendi" sözcüğünden mısrayı kurtarmaktadır.

Metin içi ve metin dışı bağlama göre, bazen "Ali aslandır" demek (îcâz, teşbih-i beliğ), "Ali aslanın kendisidir/ta kendisidir/aslan gibidir/bizzat aslandır" gibi daha uzun (ıtnap) ve zahiren pekiştirmeli ifadelerden daha etkili ve inandırıcı olabilmektedir. Beyit özelinde söyleyecek olursak işaret edilen paralelizm bu îcâzı gerektirmektedir. *Sözleri* nasıl ki *seb'a-i mu'allaka*nın *kendi* değil de *seb'a-i mu'allakadır* ise *kâfir* öznesinin de *İmru'u'l-Kays'ın kendidür* değil, yekten *İmru'u'l-Kays-ı Kindîdür* olması daha selis ve fasih durmaktadır:

[§§] Nitekim Turan Dursun, bir yazısında ilgili mısrayı günümüz söz dizimine daha yakın bir biçimde düşünüp "İmruulkays(ın) kendi kâfirdir" şeklinde yanlış anlayarak hem şiir hem de kâfir lafzı gibi farklı konular hakkında mesnetsiz yorumlar yapmıştır (URL-2). Ona göre İslam öncesi şairlerden olan İmruulkays'a kâfir denilemez, bu söylem anakroniktir (Dilin tarihî bir dönemine bugünkü dil kurallarıyla yaklaşarak aslında kendisi ilk adımda anakronizme düşmüştür). Oysa İmruulkays'ın ehl-i kitap veya hanif olmadığı bilinmekte, cahiliye örf ve âdetleri çerçevesinde dahi sınırları zorlayan ve babası tarafından kovulan ve öldürülmek istenen biri olduğu rivayet edilmektedir (bk. Savran, 2000, 237-238, Ürün, 2015: 25-29). Onun, gelenekteki bu tarihsel imajı sebebiyle kendisine dinî terminoloji ile pekâlâ kâfir (heretik, dıllîl) denilebilir. Yahya'nın kıtasının hem övgü hem yergi içermesi (zemm bima yuşbihu'l-medh = över gibi yerme), seba-i muallakanın kıymetinin ve İmruulkays'ın şairlik kudretinin yanında biraz da onun bu şahsi yönüyle ilgilidir. Aslında mevzubahis şiir, özellikle mizah/ironi amaçlı bir şiir olunca bunları tartışmak zaten iyice yersizleşmektedir.

Sözleri (özne) * seb'a-i mu'allakadur (yüklem)

İmru'u'l-Kays-ı Kindi'dür (yüklem) * kâfir (özne)

Kıta *fâ'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün (fa'lün)* vezniyle yazılmıştır. Mısra, *İmru'u'l-Kays-ı Kindîdür kâfir* olarak okunduğunda sadece *Kindî*'deki uzun -dî hecesi -di şeklinde kısa okunarak zihaf yapılacaktır ki sesli harflerdeki imalelerin ve zihafların aruz hatası değil, birer aruz tasarrufu olduğu; dahası bir ahenk unsuru da olabildiğini söylemek gerekir. Vezin yönünden de bu yeni okuma önerisine engel teşkil eden bir durum yoktur.

Sonuç

Bu çalışmada Şeyhülislam Yahya'nın Nefi için söylediği meşhur kıtada yer alan "İmru'u'l-Kays kendidür kâfir" mısrası bağlamında alternatif bir okuma önerisi geliştirmek amaçlanmıştır. Kendi zamirinin bu kıta özelinde İmruulkays'ın nisbesi olan *Kindî* (vezne göre Kindi) şeklinde ve mısranın *İmru'u'l-Kays-ı Kindî'dür kâfir* olarak da okunabilme ihtimali; Osmanlı Türkçesinde kullanılan terkip yapıları, kıtanın ikinci beytinde ortaya çıkan söz dizimsel ve anlam bilimsel uyum ve paralelizm, edebîlik ve şiirsellik yönüyle kıtada ortaya çıkan değişiklikler, kullanılan aruz vezninde meydana gelen değişiklik gibi farklı filolojik ve edebî argümanlarla açıklanmaya ve desteklenmeye çalışılmıştır. Teklif edilen alternatif okumanın kıtanın ikinci beytindeki iç ahengi daha fazla güçlendirdiği savunulmuştur.

Birinin ön sözü hariç, divanın yazmalarında kıtanın yer almaması önemli bir eksikliktir. Kendi ve Kindî şeklinde okunabilen "کندی" imlasının yanında ileride bulunabilecek harekeli yazmalar bu yeni öneriyi veya her iki okuyuş şeklini destekleyebilir.

Kıtanın günümüze değin yazılagelen şekliyle önerilen yeni hâli şöyledir:

Yerleşik Okuma	**Alternatif Okuma**
Şimdi hayl-i suhan-verân içre Nef'î mânendi var mı bir şâ'ir Sözleri seb'a-i mu'allakadur **İmru'u'l-Kays kendidür kâfir**	Şimdi hayl-i suhan-verân içre Nef'î mânendi var mı bir şâ'ir Sözleri seb'a-i mu'allakadur **İmru'u'l-Kays-ı Kindi'dür kâfir**

Kaynakça

Ahmet Cevdet Paşa ve Fuat Paşa (2000). *Kavaid-i Osmaniyye*. N. Özkan (haz.). TDK Yayınları.

Akbaş, R. (2024). İmruu'l-Kays'ın edebî imajı: Klasik dönem özelinde. A. Aydın vd. (Ed.), *Büyük Arap şairi İmru'l-Kays ve Ankara* (ss. 202-212). ASBÜ Yayınları.

Erkal, A. (2009). *17. yüzyıl divan şiiri poetikası* [Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Ertem, R. (1995). *Yahya Divanı*. Akçağ Yayınları.

İpekten, H. (2016). *Nefi: Hayatı-sanatı-eserleri, bazı şiirlerinin açıklamaları*. Akçağ Yayınları.

Kavruk, H. (2001). *Şeyhülislam Yahya Divanı (Tenkitli metin)*. MEB Yayınları.

Küçük, S. (2015). *Baki Divanı (Tenkitli basım)*. TDK Yayınları.

Manastırlı Mehmet Rıfat (2013). *Mükemmel Osmanlı Sarfı*. F. Tamkoç (haz.). TDK Yayınları.

Mehmet Zihnî (1327/1909). *El-kavlü'l-ceyyid fi şerh-i ebyati't-Telhis ve şerhayhi ve Haşiyeti's-Seyyid*. Furkan Yayınları.

URL-1 (2025, Kasım 20). https://ekitap.ktb.gov.tr/.

URL-2 (2025, Kasım 22). Şeyhülislam Yahya Efendi İmriül Kays'a küfür mü etti?. https://turandursun.com/forumlar/showthread.php?t=34374.

Ürün, A. K. (2015). *Klasik Arap Edebiyatı*. Çizgi Kitabevi.

Savran, A. (2000). İmruulkays b. Hucr. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 22, ss. 237-238. TDV Yayınları.

Wolosky, S. (2001). *The art of poetry: How to read a poem*. Oxford University Press.